

Qadın tematikasını gender problemləri səviyyəsinə qaldıran sahələr

Gender tədqiqatlarının əsası yalnız kişilər və qadınların statusları, rolları və həyatlarında digər aspektləri arasındakı fərqi təsviri deyil, həm də gender rolları və münasibətləri vasitəsilə cəmiyyətdə təsdiq olunan, hakimiyyət və dominantlığın təhlilidir. Gender rolları dominantlıq və hakimiyyət kateqoriyaları vasitəsilə kişilər və qadınların münasibətlərini təyin edir. Gender tədqiqatları, hakimiyyətin ənənəvi (patriarxat) iyerarxiyasını qurmaq məqsədi ilə cəmiyyət hansı rollar, normalar, dəyərlər, xasiyyət cəhətlərini sosiallaşma, əmək bölgüsü, mədəni dəyərlər və simvollar sistemləri vasitəsilə kişilər və qadınları icra etməsini nəzərdə tutduğunu araşdırırlar.

Sərdar Mustafayev göstərir ki, Azərbaycan əhalisinin çox hissəsini təşkil edən qadınlar müəyyən dərəcədə gender stratifikasiyası obyektidir, yəni qadın birliyi problemlərinin öyrənilməsinə diqqət və onların internetdə əks olunmasını tələb edən ictimai təbəqədir. Lakin qadın interneti Azərbaycanda hələ populyar deyil. Məsələ əsla qadın birliyi üçün aktual mövzuların azlığında deyil, onlar kifayət qədərdir. Daha doğrusu, müstəqil sosial qrup kimi internet şəbəkəsində şəxsi qadın nümayəndəliyinə səy göstərməkdə qadınların özlərinin təşəbbüslüyüdür. Bu da qadın virtual informasiya resurslarının az olmasının səbəbidir. Bütövlükdə dünya təcrübəsində virtual qadın məkanı şərti olaraq iki hissəyə bölünür: "For! woman" - "Qadınlar üçün və yalnız onlar üçün yox" və sosial qadın interneti. Qadın tematikasını gender problemləri səviyyəsinə qaldıran internet, sosial qadın interneti hesab olunur. Milli internetdə yaranan vəziyyət əksər hallarda müasir elmi gender tədqiqatlarının sosiuma təsirindən və ictimai qadın təşkilatlarının fəallıq dərəcəsindən asılıdır. Ölkədə onların sayı 130-dan artıqdır. Ölkəmizin qadın tarixinin artıq çoxlu global mərhələləri mövcuddur. Bunları nəinki ictimaiyyət, hər bir qadın bilməli, bununla da özünü ən yüksək sosial səviyyəyə qaldırmalıdır. Təəssüf ki, biz hələ dövlət strukturları və qeyri-hökumət təşkilatları tərəfindən aktual qadın problemlərinə dair fəaliyyətlərini internetdə təqdim tendensiyasından danışa bilərik. 130 qadın QHT-sindən yalnız iki təşkilat - Yaradıcı Qadınlar Assosiasiyası və "Azəri-Türk" Qadın Cəmiyyəti qeyridinamik, kiçik saylara malikdirlər. Azərbaycanda İnsan Hüquqlarının Müdafiəsi Mərkəzinin saytında bir neçə qəzet məqaləsi təqdim olunmuş kiçik gender bölməsi vardır. Sosial qadın interneti ölkədə Gender İnformasiya Mərkəzinin portalı ilə təqdim olunmuşdur. "For woman" - "Qadınlar üçün və yalnız onlar üçün

yox" misalında internet şəbəkələri qadın diskursu cəmiyyətdə ümumi qəbul edilmiş qadın mövzularını əks etdirir. Onlar sərt gender stereotipləri ilə ənənəvi olaraq təsəvvürə gətirilən qadınların sosial və mədəni rolunu ehtimal edirlər. O, ana və arvad, ailə ocağının qoruyucusu, uşaqların tərbiyəçisi, kişilərin gözəl və zərif həyat yoldaşdır və s. Şübhəsiz ki, "yaşamaq və valeh etmək məharəti"ni təbliğ edən belə internet maraqlıdır müvafiq olaraq çoxsaylı auditoriyaya, həm də tək qadın deyil, həm də araşdırmaların göstərdiyinə görə kişi auditoriyasına malikdir. Onları kişiləri fəth etmənin, gözəlliyin sirləri, sağlamlıq, sağlam həyat tərzini, xarici görünüşdə dəbdə olan meyillər, kulinariya reseptləri, fərdi üslubun formalaşdırılması və s. maraqlandırır. Bu virtual istiqamətin ümumi tendensiyası patriarxat cəmiyyətin bütün qanunlarına görə formalaşmış qadın imicinin qorunmasını, yəni sosial abadlaşdırma və qadınların cəmiyyətdə roluna kişi nöqtə-nəzərinin üstünlüyünü, hakimiyyətini ehtimal edir. Müəyyən edilmişinə görə, kişi burada kütləvi sahənin, məhz resurs və hakimiyyət uğrunda əsas mübarizənin getdiyi sahənin subyektidir. Qadının ikinci dərəcəli, tabe vəziyyəti cəmiyyətin patriarxat dünya görüşünün əsasını təşkil edir, sabit stereotiplər formalaşmış, kişi və qadınların şüurunda dərin kök salmış və siyasi, iqtisadi, ictimai həyatın bütün aspektlərində meydana çıxır. "Exo"nun forumunda xüsusi qadın yarımşəxsi yoxdur, lakin məşhur müğənni qadınlar, bəzi hallarda müvəffəqiyyət qazanmış qadınlar qonaq qismində dəvət olunurlar. Bununla belə müzakirə sahələri bir qayda olaraq iki istiqamətdə keçirilir: qadın karyerası, qadın müvəffəqiyyəti əsasən həyatın "mədəni" sahələri (kino, teatr, estrada, moda) ilə əlaqələndirilir; kişi qisməti - bu biznes ordu hakimiyyətin yüksək eşelonudur kişilərin müvəffəqiyyəti imkan və səlahiyyət dairəsi ilə müəyyən olunur. "Zerkalo",

"Azerbaijan" qəzetlərinin, "Azer-tag" və "Trend" agentliklərinin saytlarında forum yoxdur, buna görə də qadın və gender bərabərliyi məsələlərinə dair dərc olunan məqalələrə reaksiya vermək mümkün deyil. Ölkəmizdə yaradılmış gender saytlarının təhlili göstərir ki, informasiya texnologiyalarının təsir dairəsi hələlik ictimaiyyətlə əlaqələr yaratmaq üçün zəruri element kimi dərk edilmir. Üstəlik, müvafiq dəyərlər informasiya cəmiyyətinin əsas prinsiplərinə cavab vermir. Axı bu cəmiyyətdə informasiyanın keyfiyyəti və operativliyi hər şeydən vacibdir. Ənənəyə görə həttə informasiya məkanında da yalnız kişilərin zövqləri əsasında yaranmış sistemlər qadınların imkanlarını ailə və məişət məsələləri çərçivəsində məhdudlaşdırırlar. KİV və qadın problemlərinin mətbuatda işıqlandırılması məsələsinə gəldikdə isə, belə çıxır ki, KİV və mətbuat dövlətin ümumi münasibətindən və müvafiq strateji dəyərlər mövqeyindən çıxış edir. Bu vəziyyət tarixən yaranmışdır. Bunun pis və ya yaxşı olduğunu söyləmək çətindir. Lakin əksinə də ola bilərdi. Bununla belə, müəyyən məqamdan sonra mədəniyyətin tənzimlənmiş mexanizmi daha işləyə bilər. Bəs belə halda nə etməli? Bəlkə "kişi dəyərlərini" "qadın dəyərləri" ilə əvəz etmək lazımdır? Bunun kömək edəcəyinə güman yoxdur, çünki bir ifrat halın başqa ifrat halla əvəz edilməsi heç nəyi dəyişməz. Deməli, həm kişilərin, həm də qadınların pozitiv dəyərlərini birləşdirən mədəniyyət modelləri axtarılmalıdır. Ənənəvi və virtual KİV qadın marağı göstərmir və onun cəmiyyətdəki roluna patriarxal baxışları möhkəmlətməkdə davam edir, qadınlar siyasət və iqtisadiyyat sahələrindən sıxışdırılır. Yeni başlanmış XXI əsr və Məqalə fəlsəfə elmləri doktoru, professor Ə. Tağıyev tərəfindən çapa məsləhət bilini. Bütövlükdə üçüncü minillik istər siyasətdə, istərsə də iqtisadiyyatda "qadınlar xas keyfiyyətlərin" cəlb olunmasını təkidlə tələb edəcəkdir. Eyni zamanda, "kişi keyfiyyətlərinə" tələbat azalacaqdır. Vaxtilə kişilərin fiziki qüvvəsini səfərbər etmiş aqrar və sənaye əsrləri başa çatmaqdadır, indi "qadın əsri" - intuisiya, diqqətçilik və işdə səliqə-sahman tələb edən informasiya texnologiyaları əsri başlanır. Əlbəttə, "kişi" və "qadın" keyfiyyətlərinə tələbat yenə də qalır. Lakin onların nisbəti dəyişir. Təəssüf ki, bəziləri bu həqiqəti inadkarlıqla başa düşmək istəmir. Qadın problemlərinin həlli üçün qadın təşkilatları tərəfindən

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu

KİVDF

www.kivdf.gov.az

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə "İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığın artırılması" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

inkişaf etdirilən işlərin yenə də davamı etdirilməsi zəruridir, lakin onların əhəmiyyəti azalmışdır. Halbuki qadınların köməyi ilə informasiya texnologiyalarından istifadə etməklə, bütün cəmiyyətin problemlərini üzə çıxarmaq olar, bu isə hamıdan ötrü maraqlı və faydalı olacaqdır. Məsələn, reproduktivlik problemi qadın layihələrinin çoxunda xalis feminist mövqelərdən əks etdirilir. Lakin bu problemə son illərdə baş vermiş demografik dəyişikliklərdən təcrid edilmiş şəkildə yanaşdıqda gender tarazlığının pozulmasının nə dərəcədə fəlakətli olması görünür. Demografik şərait dedikdə, tək kişi və qadınların nəsli davam etdirmək sahəsində ciddi təsbit olunmuş reproduksiya funksiyaları nəzərdə tutulmur. Əksinə, bu, sözün geniş mənasında (böhranlı və digər şəraitdə) cəmiyyətin sosial sahəsində - iqtisadiyyatda, siyasətdə, mədəniyyətdə kişilərin və qadınların rollarının yenidən bölüşdürülməsi prosesidir. Bu proseslər, digər postsovet respublikalarında olduğu kimi, Azərbaycanda da cəmiyyətin strukturunun və onun sisteminin transformasiyasına gətirib çıxarmış siyasi proseslərin nəticəsidir. Beləliklə, ölkəmizdəki virtual mənbələrin təhlili göstərir ki, gender mədəniyyəti bütövlükdə cəmiyyətin mədəniyyətini təşkil etməyə, bu sonuncudan asılı-

dır və ənənələrlə novatorluğun vəhdəti və ziddiyyəti baxımından, mədəniyyətin bu iki növünün hər ikisi eyni qanunauyğunluqlara tabedir. Gender mədəniyyəti - eyni sosial proseslərin müxtəlif sosial şəraitdəki spesifikasiyasını və xarakterini aşkar etməyə imkan verən əsas kateqoriyalardan biridir. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, gender mədəniyyəti bu və ya digər xalqın mədəni inkişafını səciyyələndirən ümumi mədəniyyətin törəməsi olub, mədəni ənənələrin cinslərin spesifik qarşılıqlı təsir sahəsində necə əks olunmasını göstərir. Mədəniyyət maddi və mədəni dəyərləri qoruyub-saxlamaqdan, bu dəyərlərin mənimsənilməsi prosesində onların artmasından və gələcək nəsillərə çatdırılmasından ibarət olan inteqrasiya prosesinin vəhdətidir. Mədəniyyətin əsas funksiyası dəyərlər yaratmaq prosesində təzahür edir. Gender mədəniyyəti onu təşkil edən elementlərin qarşılıqlı münasibətlər sistemi və eyni zamanda, həmin elementlərin istehsalı və təkrar istehsal prosesidir. Bu, inkişaf etməkdə olan dinamik prosesdir, məzmun və forma etibarilə daim zənginləşməkdə olan ətraf aləmin reallıqlarına çox həssaslıqla münasibət göstərən bir hadisədir.

Vahid Öməröv,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru